

ناشۆ كوردستانى بژير روناھيا زمان و بەلگەنامين عوسمانى

نخيسين: د. ئورھان قليچ
زانكویا فورات/ پشكا ميژوو/ تورکيا
وهرگيران: م. وارھيل عمر اسماعيل/ زانکویا زاخو

کردستان
KURDISTAN KIRDISTAN
کوردستان

پشتی دمو له تا سه فهوی ل ده ستیځا سهد سالا ۱۶ هاتییه دامه زانندن، و ناکوکی و شهرو پیکدادان د ناڅهرا وی و دمو له تا ئوسمانیدا په یدابووین ب تابییه تی ل ده قه رین روژه لات و باشوری روژه لاتا نه نادولتی، ژبه رکو هه ردوو دمو له تان هه ولا کونترول کرنا فان ده قه ران ددا، بتابییه تی پشتی شه ری چال دیران ۱۵۱۴ رموش لشان ده قه ران هاته گوهارتن و بوو ته که رکو هنده ک زاراڅین جوگرای و کارکی ری لشان ده قه ران بهینه بکارئینان بتابییه تی لهنده ک ده قه رین هه ستیار بین سنوری کو ب رولی ده قه رین خو پاراستنی ده اتن زانین، له ورا ژفی دمی و پیدا زاراڅی کوردستان ل دمو له تا ئوسمانی هاته بکارئینان.

بیزانینین دروست ل دور هاتنا ناڅی کوردستانی ژلاینی کارگیری و جوگرافیه بو سهد سالا ۱۲ قه دگه رن. نهو ده قه را د گو تنی کوردستان که لها (بهار) بوو نهوا سه نته ری وی باژیری هه مه دانی، و نهو نه ردی نوکه دکه قیته روژه لاتی تورکیا نوکه و باکوری روژناڅایا ئیرانی. ژلاینی (نه بولفیدا و نیین نه سیری شه) ب ده قه را جیایی هاتییه نیاسین. هه مدوللاه مسته و فین قه زوینی د په رتووکا خو یا بناڅی (نزهه القلوب) دا نهوا ل سالا ۱۳۴۰ نشیای دمی ناماژی ب جوگرافیا دمو له تا نیلخانی د دمت ناڅی کوردستانی دئینیت، ب کوره ی قه زوینی سنورین کوردستانی ژ: عیرا قه عه رهبی، خوزستان، عیرا قه عه جهمی، نه زبیرجان و دیاربه کر پیک دهیت، نه ق سنوره فان باژیران بخو قه دگرت (فالانی، نه لیشته ر، که لها بهار، خه قتیان، دمه ربه ند تاج خاتون، دیزیل، دینه و مر، سولتان آباد، جه مچه مال، شه هر مزر، کرمانشاه، کانگه قه ر، ماهیده شت، هه رسین و وه ستان) بوون.

د ژیدمه رین میژوو پییدا چ ناماژه بهندی نه هاتییه دان کو ل نه نادولتی به ری دمو له تا ئوسمانی ناڅی کوردستانی یان ئیداره یه ک ب ناڅی کوردستان هه بوو، بو نموونه گه روک (ناصر خسرو) د په رتووکا خو یا بناڅی (سه قه رنامه) دا دمی ل ناڅه راستا سهد سالا (۱۱) ی جوویه باشوری روژه لاتا نه نادولتی و قه ستا باژیر و ده قه رین فی ده قه ری کری چ ناماژه ب ناڅی کورد و کوردستانی نه کریه. هه روه سا لسه ردمی دمو له تا نیلخانی بشی رهنگی ناماژه بشی ده قه ری دایه: «روژه لات و باشوری روژه لاتا نه نادولتی سی ده قه رن نه وژی نه لوه ستانییه، ویلایه تین نه رمه نی و دیاربه رکر» چ ناماژه ب ناڅی کوردستانی ژلاینی جوگرای یان کارگیری نه دایه.

دمی هوزین ئاق قوینلوو (مییه ن سپی) هاتین و ل ده قه را باشوری روژه لاتا نه نادولتی ئاکنجی بووین چ ده قه رین کارگیری یان جوگرای ب ناڅی کوردستانی نه بوون، ژبه رهندی دمی میژوو یا سه ردمی ئاق قوینلوو دهیته خواندن چ ناماژه بناڅی کوردستان نه هاتییه دان، له ورا نه که ر ناڅی کوردستان ل سه ردمی ئاق قوینلوو بهیته گو تن کاره کی نه یی ره وایه و بی دویره ژ راستی، ژبه رقی جهندی د شیاندایه بهیته گو تن به ری هاتنا دمو له تا ئوسمانی ل روژه لات و باشوری روژه لاتا نه نادولتی چ جه و ده قه رین کارگیری و جوگرای ب ناڅی کوردستان نه بوون. و نهو جهی ده اته زانین ب کوردستان ل سهد سالی ۱۲ و ۱۴ ل ناڅا ئیرانی بوون و چ جارن نه هاتییه بن ده سته لاتا دمو له تا ئوسمانی.

تیبینی: نه قه کوتاره ده ربیری ژ هزا نشیسه ری دکه ت، هه روه سا هه می وینه یین دڅی کوتاریدا ژلاینی گوڅارا (رووکه هه) هه هاتییه زیده کن.

کردستان
KURDISTAN

۱۳
سه دی

کوردستان
KIRDISTAN

ئیک: دەسیپکا بکارئینانا زاراڤی (کوردستان - ئەکراد) د بەلگەنامەیی ئوسمانیدا :

پشتی بەیدابوونا شەری چالدییران و ب سەرکەفتنا دولەتا ئوسمانی دفی شەریدا دەقەرئین روژەلات و باشوری روژەلاتا ئەنادولی ژلایئ کارگیریشە پیدقی ب ریکخستنهکی بوو، دبواری روژەلاتیدا مەلا ئیدریس بەدلیسی وەک راویژکارەکی بوو بۆ سولتان سەلیمی ئیکئ (۱۵۱۲-۱۵۲۰) رولەکی مەزن کیرا د ریکخستنا ڤان دەقەرئاندا، پشتی هەقیدیتنا ئیدریسی بەدلیسی و سولتانی، بۆ سولتانی دا دیارکرن کو پیدقیبە ئەق دەقەرە د سەرەخو بن و ئەو بخو دەستەلاتی لخوا بکەن، و میرئین وان بنەمایئ میراتیی بو بمینیت، و کورئین وان جەئ وان بگرن، هەرەوسا دەیتە کوتن کو هزر دەندیدنا هاتیه کورن کو ویلایەتەک تاییەت ژڤان عەشیرەتان و میران بەیتە دروست کورن و ئەو دناقبەرا خودا کەسەکی ب هەلبژیرن داکو حوکمی ل وان بکەن، و ئەق چەندە ژلایئ ئیدریسی بەدلیسیقە بو ڤان میر و بەگان هاتە پیشنیار کورن، بەلئ ژبەر پیک نەهاتنا ڤان میر و عەشیران نەشیان کەسەکی بەهلبژیرن داکو دەستەلاتی ل ڤی ویلایەتی بکەت، ژبەر هندی دەست ژ ڤی هزری هاتە بەردان، ئەق چەندە ب نامەکی ژلایئ ئیدریسی بەدلیسی قە بۆ سولتان سەلیمی هاتە دیارکرن، د هەمبەردا داخازییا وان یا سەرەکی ئەو بوو دەقەرئین وان وەک سەنجەقئین ئوسمانی بەینە هژمارتن و حوکم د ناڤ مالباتئین دەستەلاتدارین ڤان عەشیراندا بمینیت، ژلایئ خوڤە سولتان سەلیم ل سەر داخووزین ڤان عەشیران رازیبوو، ل سالا ۱۵۱۵ ویلایەتا دیاربەکر هاتە پیکئینان ئیکەم والیئ دیاربەکرئ (ببیگی محمد باشا) بوو، سولتانی و ئیدریس بەدلیسی (۲۲) بەرەت، و (۷) ئستیمالەتنامە و (۱) بەرەتی بەگەربەگی بسەر بەکین دەقەرئیدا هاتە پارڤە کورن، ئەو میر و بەک و عەشیرەتئین خودان سەنجەق ب دولەتا ئوسمانیقە د کیریدای بوون، ژیلی مافی مولکداریئ وان چ دەستەلاتئین دیتەر د سەنجەقا خودا نەبوون. ئەوئین (ئستیمالەتنامە) پی هاتینەدان (۷) بوون، و ئەق سەنجەقا هاتبوونە تەحریرکرن د جودا بوون ژ سەنجەقئین ئوسمانی یین کلاسیکی، یین دی تر بتنی بەکین سەنجەقئین خو بوون و حوکم دابو دەستی خیزانئین وان. ئەق بەگە هەمی ب ویلایەتا دیاربەکریشە کیریدای بوون. ئەو سەنجەقئین ب ئوجاقئین میراتگری د بنەمالاندا دهاتنە زانین دوو جور بوون، یا ئیکئ (یورتلوق ئوجاق) بوون یین دووی (حکومەت) بوون، ئەق هەردووکه هاتبوونە دان ب ئیک ژ ئەندامئین مالباتئین سەرک عەشیرەتان، جوداهی دناقبەرا

هەردووکاندا ئەو بوو (یورتلوق ئوجاق) دهاتنە تەحریرکرن، بەلئ د (حکومەتاندا) تەحریرکرن نەبوو. دەسەلاتدارین (حکومەتان) ب (حاکم) دهاتە نیاسین، یین یورتلوق ئوجاق ژ ب (بەک)، د ریکخستنا کارگیریدا یورتلوق ئوجاق ب (لیوا) دهاتە تومارکرن بەلئ داکوکی ل سەر دهاتە کورن کو ئوجاقە. ئی حکومەت د تەوجیهاتئین دولەتیدا ب حکومەت دهاتن تومارکرن، ئەق ئوجاقە ب ویلایەتا دیاربەکریشە د کیریدای بوون، ژلایئ دولەتا ئوسمانی قە دهاتە بریشەبرن ئەق سەنجەقا ژ یین دیتەر د جودابوون، ل دەست ییکئ ب زاراڤی (اکراد) و پاشی ب کوردستان هاتینە تومارکرن. ئەوئین بووینە خودان سەنجەق خو ب سەرکون (اکرادان) دیارکرن و د هەمان دەمدا سەرکون عەشیران بوون، د بن حوکمی چ ویلایەتئین سەرەخو یان بەیلەر بەگادا نەبوون، ئەو دولەتا عوسمانی کری کیرارەکا کلاسیکی بوو هەمبەری ویلایەتا دیاربەکرئ و ئوجاق و سەنجەقئین وی دوو شیواز بوون، د ئیکەم تەحریردا ئەق چەندە خویا دبیت کو یورتلوق ئوجاق یین هاتنە تەحریرکرن.

ئەق سیستەمی بۆ ویلایەتا دیاربەکرئ هاتیبە دیتن ژلایئ سولتان سەلیمی و ئیدریس بەدلیسیقە ل دور دروست کرنا ڤان سەنجەقئین ژیک جودا، بگوریمی تیگەشتنا هەندەک لایەنان گرنکیا وی کیمتر نینە ژ قە کرنا ئیستانبولی و قە کرنا بەغدايي، لەورا دفی بواریدا هندی بەرەتئین هاتینە خواستن ژلایئ ڤان سەرک عەشیرەتان یین بو هاتینە دابین کورن، پشتی دەمەکی کیم بو دولەتا ئوسمانی دیار بوو کو ئەق (۲۸) بەرەتئین ب ڤان سەرک عەشیرەتان هاتینەدان کارەکی بی رامانە، تا وی رادە ی بو ئیک بەگی سنی بەرەتئین سەنجەق بەگی هاتبوونە دابینکرن، پاشی د سالیئ دیدنا ئەق رەوشا نە ئاسایی بەرەف کیمبوونی قە چوو ژمارا ڤان سەنجەقان بۆ (۱۲-۱۶) هاتە کیمکرن. ئەق سولتانئین ئوسمانی یین دویت سولتان سەلیمیدا هاتین بو خاترا بیرمورییا سولتان سەلیمی بەردەوامی ب قئ رەوشی ددا، بۆ نموونە ل سەر دەمی سولتان سلیمان قانونی (۱۵۲۰-۱۵۶۶) هاتبوو دیارکرن کو ژ دل پیشەبیشە سولتان سەلیمی ئەق چەندە بو ڤان سەرک عەشیرئین کوردان کیریبه.

« ب بوچوونا هەندەک لایەنان ، ئەو سیستەمه کارگیری ئەوگ ژلایئ سولتان سەلیم و مەلا ئیدریس بەدلیسی قە هاتیبە دانان گرنکیا و کیمتر نینە ژ قە کرنا ئیستانبول و بەغدادی. »

نەخشەیه‌کە کوردستان
 لێ سەر دەمە عوسمانیان

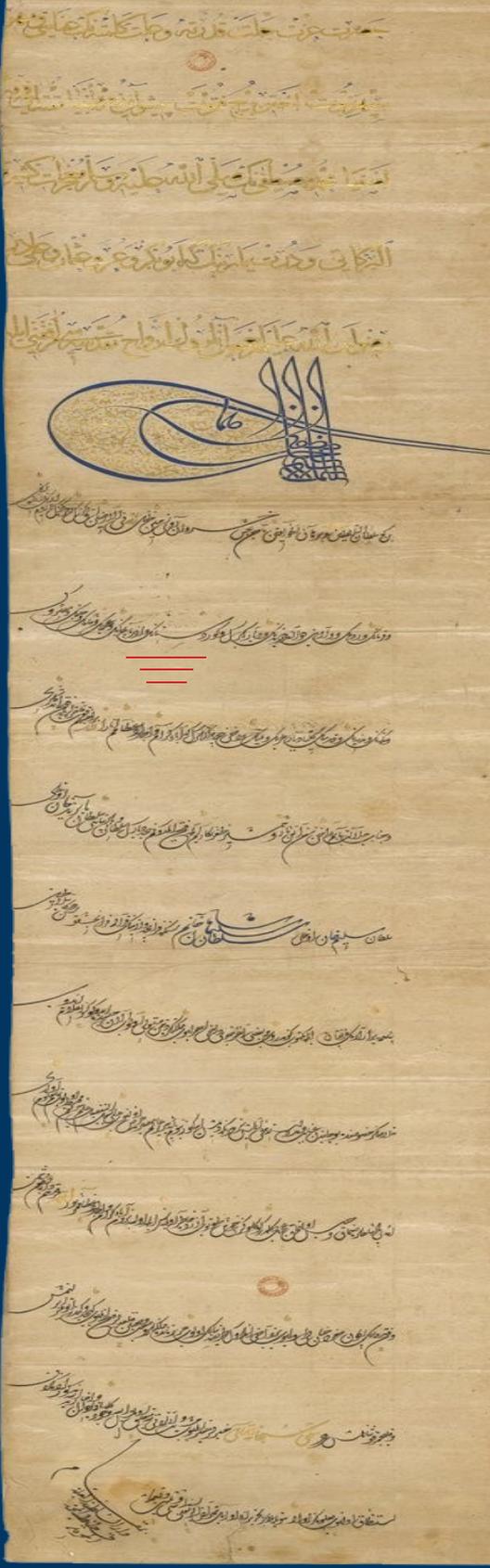
سولتانین نوسمانی یین پشته سولتان سه لیمی حوکم و مرکرتی وهک ریزگرتنهک بهردهوامی ب فی چهندی دایه، د بواری سهر به خویا سهنجه قاندا مافین سهنجه قین کوردان تا رادهکی وهک هه قیوون مینا سهنجه قین (خانین قرم و قوی خودایین نه فلاق و بوغدان)، نهوین ئیدارا سهنجه قی دکر باجین سهنجه قی بو خو و مردگرتن، به لی د هه مان دهمدا ریژه یین باش ژ فی باجی د دانه دمو لهتا نوسمانی، یورتلوک ئوجاق دهاتنه ته حریرکرن و هه می لایه نین وان د هاتنه توومارکرن، ههرومسا نهرد د هاته ریخستن و دابه شکر دنا قههرا (تیمار و زه عامه تان) دا، نهو به گین ریقه برنا یورتلوک ئوجاقی دکر د شیان دهستکاری د وی داهاتیدا بکه ن نهوی بو وان دهاته دابینکرن، کار و کریراین قان ریقه بهران هه مبهری خه لکی، یان دانان و لادانا که سه کی ل جهه کی ژ لایین حکومه تا مه رکه زیقه د هاتنه چاقدیرکرن، تشتی ژ هه میان پتر دمو لهتی ته که ز لی دکر نهو بوو دهمی دمو لهتی به ره قی یین چوونا شهران دکر داخواز ژ قان به گان د هاته کرن، و ب پیجه وانه ی فی چهندی رموشا فی سهنجه قی دا که قیته بهر مهترسیه کا مه زن هه تا رووی ب رووی ژ نا قیر نی د بوو.

پشته ساللا ۱۵۱۵ په یشا (اكراد) دابه شکر نین کارگیری یین دمو لهتا نوسمانیدا دیار د بیت، ب گوره ی توومارکری کو ته خمین دهیته کرن پشته ساللا ۱۵۱۵ هاتیه توومارکرن بقی رهنکی دیار دکه ت» د بن جهتری ویلایه تا دیار به کر یقه نهف سهنجه قه هه بوون: پاشا سهنجه قی نانو سهنته ری ویلایه تی قه ره نامه د، که ماخ، خه ریوت، روه ا، عه ره بگی، نه رغه نی، ئیسپیر، بابیورت و کیغی». پشته هینگی لژیر نا قی (جه ماعه تا کوردان- Cemaat-ı kurdan) نهف نا قین دیار کری هاتبوون ریزکرن» جه مشکه زهک، هه زو، عه تا ق، بالو، سلیمان، بیره جیک، ئاکیل، چه رموک، هه سه ن کیف، جزیره، چه په چوور، فو صول؟، هیلشان؟، به دلیس، ساسوون، سیقه رهک، به رده نیج، حیتون، زرقی، مووسل، چونگوش، پوشادی، خاچوک، سنجار و کهنج و نهو عه شیرمه ت و ملله تین قان دهوروبه ران»، هوسا دیار دبیت کو نهو به رعه تین جه ماعه تا کوردان پینک دئینان (۲۸) به رعه ت بوون، ژلی قان به گیت خودان به رعه ت چ جار ان هژمارا سهنجه قین کوردان نه که هشتینه (۲۹) سهنجه قان، ژیه رکو هند سهنجه قی نه بوون، که لهک ژ قان جه یین وهک سهنجه قی هاتینه دیارکرن کوندین تا راده کی مه زن بوون، ژیه رهندی پشته دهمه کی کیم نهف شاشیه هاتنه راسته کرن و ناسنا فی سهنجه قی ژ وان هاته ستانان ژ سهنجه قاتی که قتن، بو نمونه سهنجه قین (چه رموک، سیلشان و به دهنجیک) دابوونه شاه عه لی به کی، پشته ته حریر ل قان دهقهران هاتیه نه جامدان (به دهنجیک) ب (چه رموک) قه هاته کریدان، و (هیلشان) ب سهنجه قا (سیلشان) قه هاته

کریدان، پاشی وهک (ناحیه) هاتنه توومارکرن، ژ قان سهنجه قین هاتینه دیارکرن (چه رمیک، سنجار، سیقه رهک، بیره جیک و چه مشکه زهک) ل ساللا ۱۵۱۸ ژ جه ماعه تا کوردان هاتنه دهریخستن و پاشی هاتنه ته حریرکرن، هوسا دیار دبیت کو ل دهستیگی رموش باش نه هاتبوو خواندن لهورا هندهک کار ب رهنکه کی بله ز هاتبوونه نه جامدان.

نهو به گین دنا ق جه ماعه تا کورداندا هه می کورد نه بوون، به لکو یین عه ره ب و تورکمان زی دنا قدا هه بوون، وهکی (ساروخانی پوشادی، تور عه لی به گن بیره جیک) (نور عه لی کوری نه بو به کر به گیه نهوی لسه ر دهمی شاه ی نا ق توینلو قاسم کوری جیهانگیری میراتیا سیقه رهک دکر، یادگار به گن عه شائیر نولوس، حسین به گن چه مشکه زهک، خلیل به گن چونگوش، فه یاز به گن سنجاری و شه فقه ت به گن سیقه رهک)، نهف به گه ژ میرین کوردان نه بوون، ژیه ر فی چهندی پشته چه نده کی نهف رموشه هاته راسته کرن و نا قی کوردستانی ژ وان هاته قه کرن، بقی رهنکی نهو بوونه بشکهک ژ ویلایه تا دیار به کری یا کلاسیکی، ههرومسا (د قانونا ما بوژنولوس) یدا هاتیه دیارکرن کو ج باژیرک و قه سه به نین ب نا قی (به ربیه) به لکو نهو عه شیرمه ت ل فی دهقهری و کوچهرن و د ره سه نی خودا تورکمانن و ل دهقهره به ربیه هاتن و جوونی دکه ن بو زوزانان ل نیژیکی دهقهرین میردین، هه ریدسان به گین (ئاکیل) یین ژ هه کاری چووینه ئاگیلی، سه روکی وان یی مه عنهوی ب بوورینا دهمی بوویه سه روکی سیاسی ژی، دوو بوچوون یین هه یین لسه ر شه جه ره یا ره سه نی قان به گان، هندهک دیار دکهن کو نهو د که هنه (عه بیاسی) مامی پیغه مبه ری (س.خ)، به لی شه ره فخان بدله یسی دیار کریه کو به گین ئاگیلی ب تورکی د ئاخفتن، هوسا گومان جیدبیت ئایا ب چ رهنک نهف به گه چووینه لژیر سیبه را جه ماعه تا کوردان؟.

«
نهو ملله تین دناش (جه ماعه تا کوردان) دا
هه ممه کورد نه بوون به لکو، عه ره ب و تورکمان
ژی دناشدا هه بوون، ژیه ر قان چه ندگی پشته
چه ندهک ژ هه رموشه هاته راسته کرن
و ناش کوردستانی ژ وان هاته قه کرن
 »

د قانوننامهیه کیدا کو ته خمین دهیته کرن لسه رده می سولتان سلیمان قانونی هاتبیته نشیسان بقی رنگی ناماژه ب ویلایه تا دیاربه کر دکت، ویلایه ت هاتیه دابه شکر لسه دوو کرویین سه نهجه قان، گرویا ئیکنی ژیلی مه رکه زی ویلایه تی و سه نهجه قا میردینی نهف سه نهجه قین ل خواری دیارگری بوون (چه مشگه زهک، ئه رغه نی، خه ریووت، کیغی، عه ره بگی، عانه و هیت، مووسل، روها، ئولوس عه شائیر، بیره جیک، دهیر ره حبه)، گرویی دووی ژی لژی ر ناغی (ئومه رائین کوردستانی) هاتبوونه تومار کرن، ئیکه م جار ب رهنکه کی فه رمی یان نیمچه فه رمی ناغی کوردستانی وهک دهقه ره کا ئیداری د فی قانوننامه ی دا هاتیه دیار کرن، نهو سه نهجه قین گرویی دووی بیگ د ئینان نهف سه نهجه قه بوون (چه رمیک، ئاگیل، حصن کیف، سنجار، به دلیس، عه تاق، هیزان، زرقی، کهنج، چونگوش، خاچووک، سوران، عمادییه، جزیره، ساسون و چه به قچوور)، نه گه ر ب رهنکه کی ورد ته ماشه بکه یان دی خویا بیت کو هژمارا سه نهجه قین ئومه رائین کوردستانی ژ سه رده مین ده ستیکی به رهف کیم بوونی فه چوویه و نهف چه نده پتر نیزیکی راستیییه.

ل سال ۱۵۲۶ د دهفته را (تهو جیهاتین) سه نهجه قه کیدا جودا تر ژ سه رده مین بوری بقی رنگی دیارگری به کو کو ژ بلی (ئه لویه ویلایه تا دیاربه کر) ویلایه تا کوردستان ژیا هه یی، به لی ژلایی کارگری شه د بن ویلایه تا دیاربه کردایه، و د فی دهفته ریدا ئه لویه لی شیا ویلایه تا کوردستان هه بوو، به لی تاکه ویلایه تا ئه لویه ل بی شیا وی نه هاتیه نشیسان ویلایه تا دیاربه کر بوو، نه گه ری فی چه ندی ژی نهو بوو کو ویلایه تا کوردستانی مه رکه زی ویلایه تی نه بوو و ج به گله ره به کان حوکم ل فی ویلایه تی نه دکر، هه رومسا د دهفته را ناقریدا دیارگریه کو ویلایه تا کوردستان ژا جزیره، به دلیس، سیقه رهک، هه کاری، چه مشگه زهک، عمادییه، هیزان، ساسون، یالو، چه به قچوور، ئاگیل، سنجار، عه تاق، چه رمیک، هیزو و زرقی) پیک دهیت، ویلایه تا دیاربه کر ژی ژ ده سه نهجه قین کلاسیکی بیگ هاتبوو، هه ردیسان ل سال ۱۵۲۶ سه نهجه قین (به دلیس، حصن کیف و چه مشگه زهک) هاتبوونه دیار کرن به شهک ژ به گین ئومه رائین کوردستانی، و پاشی پشتی ده مه کی نهو د هاتنه نیاسین وهک (ئوجاق سه نهجه ق).

نامهیا سولتان سلیمان
قانونی بو شاهن فه رده نسا
فرانسواین ئیکنی

ل ساللا ۱۵۴۸ پشتی ویلایهتا وانئ هاتییه بیئک ئینان ریژا ئومهرائین کورد ئهوین دناق ویلایهتا دیاربه کیدا بهرهف کیم بوونی قه چوون، ژهر کو هندهک ژقان سهنجهقان کربوون دناق فی ویلایهتا نویدا، وهکی وهستان هاتبوو دیارکرن وهک ناحیههک ژ فی ویلایهتی، ستوون تهرجیل و چهرمیک مابوون ل ژیر سهروهومیا ویلایهتا دیاربهکر، بهئی وهکو سهنجهقین کلاسیکی یین ئوسمانی هاتبوونه تومارکرن.

ل ساللا ۱۵۵۰-۱۵۵۱ د دهفتهر تهوجیهاتا سهنجهقه کیدا دهستییکا پهیدابوونا گوهورینان دیار دیت، بگوهی فان بیزانین دفی دهفتهریدا هاتین وهسا دیارکرییه ئهوه سهنجهقین لژیر ویلایهتا دیاربهکر و ب ئومهراییت کوردان دهاتنه نیاسین هژمارا وان (۱۶) سهنجهقن، و ل ساللا ۱۵۴۸ ویلایهتا دیاربهکریا بیکهاتی بوو ژ ۱۴ سهنجهقین کلاسیکی یین ئوسمانی وهکی (نامه: پاشا سهنجهقی، روها، عهره بگیر، ئه رغنی، دهیر روحبه، سیقه رهک، بهدلیس، عادلجهواز، خابوور، سنجار، وهلاتی جهمشگهزهک) ژ دوو پارچان پیک دهات، ئهخته مار، رهقفا و عهتاق) بوون. ههروهسا ل ساللا ۱۵۵۰-۱۵۵۱ دهفتهرا سهنجهقه کیدا هاتییه: (نامه: پاشا سهنجهق، خهرووت، ئه رغنی، روها، کابوور، دهیر روحبه، سیقه رهک، سهحنه و تهیب، رهقفا، سنجار، سیرت و حصن کیف) وهکو سهنجهقین کلاسیکی یین ویلایهتا دیاربهکری هاتبوونه تومارکرن.

ژلایهکی دیشه ئهوه دهستهواژهیین مینا ئهیا لهت و بهگله رهک ئهوین د ناق ویلایهتا کوردستاندا دهاتنه بکارئینان نابیت بهینه دیتن وهک پیگوهورهک بو ویلایهتان، ژهرکو لشی سهردهمی هیشتا زارافی ئهیا لهت ئهوا ژ کومهکا سهنجهقان پیک دهات ژلائی کارگیریشه نه هاتبوو بکارئینان، بهلکو لشی دهمی ئهوه بهکا ئیداری ئهوا ژ کومهکا سهنجهقان پیک دهات د گوتنی ویلایهت، پشتی بریارا دانانا ومزیرین خودان پله دهرکهفتی بو سهرکیشیا ویلایهتان هوسا زارافی ئهیا لهت ژی پهیدا بوو، بهگان سهرکیشیا ئهیا لهتان دکر و دهسته لاتیان وان د سنوردارکریبوون د سنوری ئهیا لهتا واندا، ههژییه بیژین کو د قهرهنگا دابهشکرنین ئیداری یین دمهولتا ئوسمانیدا دوو یهکین ئیداری ههبوون ئهوهژی (ویلایهت و ئهیا لهت).

بگوهی دهفتهر تهحریرا ۹۹۸ یا ساللا ۱۵۲۶ دهربارهی ویلایهتا کوردستان سهنجهقین (سنجار، جهمشگهزهک و چهرمیک) بهشهک بوون ژ ویلایهتا نافبری. دهه مان دمهلا د دهفتهر تهحریرهکا دیترا ئهقه سهنجهقه وهک پشهک ژ ویلایهتا دیاربهکری هاتینه تومارکرن، دمهولتا ئوسمانی ئهوه ئیمتیازاتین ل ساللا ۱۵۱۸ داینه بهکی جهمشگهزکی (حسین بیری) هیدی هیدی کیم کرن، ههتا ساللا ۱۵۴۱ دهمی دمریت کیشه دناقهرا کورین ویدا پهیدا بوون، بشی رهنکی دمهولتا ئوسمانی مفا ژ فان کیشا و مرگرت و سهنجهقا وی لسهر چوار پارچهیان دابهش کر، هوسا وهکی سهنجهقهکا کلاسیکی یا ئوسمانی لن هات. د دهفتهر تهحریرا ۱۵۲۶ یدا حصن کیف و سیرت وهک قهزایین لژیر سهرکردایهتیا بهگله رهکی ویلایهتا دیاربهکری تومارکریبوون. پشتی دهرئخستنا فان ههردووک سهنجهقان سهنجهقین سهرب ویلایهتا کوردستانی قه مان ۱۲ سهنجهق بتنی.

ئهوه سهنجهقین دهاتنه تهحریرکرن ژ ویلایهتا کوردستان دهاتنه قهقه تاندن، باشترین بهلگه لدور فی یهکی ژی سهنجهقا جهمشگهزهک بوو، د دهفتهر موهمه کیدا ئهوا ل ساللا ۱۵۴۵ هاتییه نقیسان تیدا چهن دین فهرمان سهبارت چوونا شهری دژی ئیرانی هاتینه کومکرن، دفی موهمه ییندا نامه ب دابهشکرن ئیداری ژی هاتی یهکرن، وهکی دهمی بهحسی ویلایهتا دیاربهکر دکن و ئهوه ئومهرایین کورد یین سهر ب فی ویلایهتی قه ۱۸ سهنجهق بوون مینا (جزیری، پالو، هیزان، ساسون، چهبهقچوور، ناکیل و گهنج) کو وهک ئهیا لهت هاتبوونه تومارکرن، و (زرقی، قولپ، میهرانی، موکس، شیروی، وهستان، قهریک، وهستان و تهرجیل) وهک لیوا هاتبوون دیارکرن، ئهوین بنافی ئهیا لهت هاتینه تومارکرن حکومت بوون، و یین لیوا ژی یورتلوک ئوجاق بوون.

«
ئهوه سهنجهقین دهاتنه تهحریرکرن ژ ویلایهتین کوردستان دهاتنه قهقه تاندن! باشترین نمونه بو ئهش! چهن دژ سهنجهقا چمشگهک بوو.
 »

باشترین نموونه لدور روهنكرنا بهیفا كوردستان رهوشا بهدلیسی بوو، ل ساللا ۱۰۴۰ سولتان سلیمان قانونی باژیری بهدلیس ژ ئه میر شمس الدین كوری شهرفخانی ستاند دگهل مهرهشی و مهلاتیایی پیشکیشی (ئولامه ته كه لوی) كر، ئه میر شمس الدین بشی رهوشی رازی نه بوو و قهستا دهولتا سهفهوی كر، بشی رهنگی سهنجهقا بهدلیسی بو سهنجهقهكا كلاسیکی، نانكو بهدلیس ژ ئه ندامه کی عه شیرمه ته كا وی هاته ستاندن و پیشکیشی كه سه کی دیتر یی دهرقهی عه شیرمه تی كر، هوسا ئهف سهنجهقه ژ ویلایهتا كوردستانی دمرکهفت بوو سهنجهقهكا كلاسیکی سه رب ویلایهتا دیاربه کریشه، پاشی ل ساللا ۱۰۵۰-۱۰۵۱ وهك سهنجهقهكا كلاسیکی یا ئوسمانی سه رب ویلایهتا وانئ فه هاته توماركرن، ئهف چهنده روهنكرنه كه بو رهوشا وان سهنجهقین بناقی سهنجهقین كوردستانی ژ بهر كو ههتا سهنجهقهك دبن حوكمی سهنجهقین كوردستانی ببت دقیت كه سهك ژ عه شیرمه تی وی حوكمی ل وی سهنجهقی بگهت، ژ بهر كو رهوشا خه لکی ل دهقهری نه هاتبوو كوهارتن بهس رهوشا ئیداری كوهورین بهسهدا هات ژ بهر هندی ژین حوكمی ویلایهتا كوردستانی دمرکهفت.

ئهو سهنجهقین دبن حوكمی كوردستانی دهاتنه توماركرن تشته کی نه یی گریدا ی بو ب رهوشا ناخویا سهنجهقی یان خه لکی نه ته وهیی یی وی سهنجهقی یان جوگرافیا سهنجهقی، بهلكو گریدا ی وی چهندی بو كو ئه وی ریقه برنا سهنجهقی دكر كا سهروکی عه شیرمه ته كا بهیژه یان نه، ئه گهر ب پینجهوانه ی فی چهندی ببا دا دهمی بهدلیس ژلایی ئومهراییت ئوسمانی فه دهاته ریقه برن دا ئیته هژمارتن وهك سهنجهقهك ژ ئومهرایین كورد.

د دهفتهرا ساللا ۱۰۵۰-۱۰۵۱ یدا (کیسان) لیوایهك بو سه رب ویلایهتا وانئ فه، ئهف لیوایه دبن ریقه برنا كه سهك ژ ئومهراییت كوردان دا بوو بناقی (محمد)، به لی به شهك نه بوو ژ ویلایهتا كوردستانی، ئه فه ژی بهلگهیه لدور ویلایهتا كوردستانی د راستیدا ویلایهت نه بوو، لسه دهمی سولتان سلیمان قانونی تیمارمك هاتیبه نقیسان لدور ریخستنا رهوشا دهقهرین كوندهواری، به لی میژوویا فی توماری دیار نینه، د فی تیماریدا ج جهین تاییهت یان فه رمی بناقی كوردستان ناهیهته دیتن، به لی (۹) حوكمه تی جودا ژ ئه یالهتان هاتبووته توماركرن، وهکی (جزیر، گهنج، پالو، حهزو، مهحموودی، مهرفشان، ئوشنو، عمادیه و ئاگیل) بوون. د فی ده میدا ئه وین وهك حوكمهت هاتینه دیاركرن ئهو بوون ئه وین پیشتر وهك پشهك ژ كوردستان هاتین هژمارتن، ژ فان (مهحموودی و ئوشنو) ئیکه جار بوو وهك دابهشكرنه كا ئیداری هاتین دیاركرن، ئوشنو دكهقیته باشوری روژئافایی كولا ئورمیی، به کی مهحموودی ژی دكهفته دهقهر خوشابی. بگورهی فی قانوننامی ویلایهتا دیاربه كر ژ (۲۲) سهنجهقان پیک دهات (۱۸) ژ فان ژ ئومهرایین ئوسمانی بوون، (۴) سهنجهقین دیتر ژی وهك

یورتلوک ئوجاق بوون. ههروهسا دفی قانوننامیدا ئهو سهنجهقین پیشتر وهك كوردستان هاتینه دیاركرن وهکی (جهبهقچور، قولپ، میهرانی و تهرجیل) وهك پشهك ژ ویلایهتا دیاربه کرئ بناقی یورتلوک ئوجاق هاتبوو توماركرن، هوسا (۱۳) سهنجهقین پیشتر وهك كوردستان دهاتن هژمارتن هاتبوو ریخستن ژلایی ئیداریشه جودا ژ كوردستانی و وهك حوكمهت یان یورتلوک ئوجاق رهفتار دگهلدا د هاته كر.

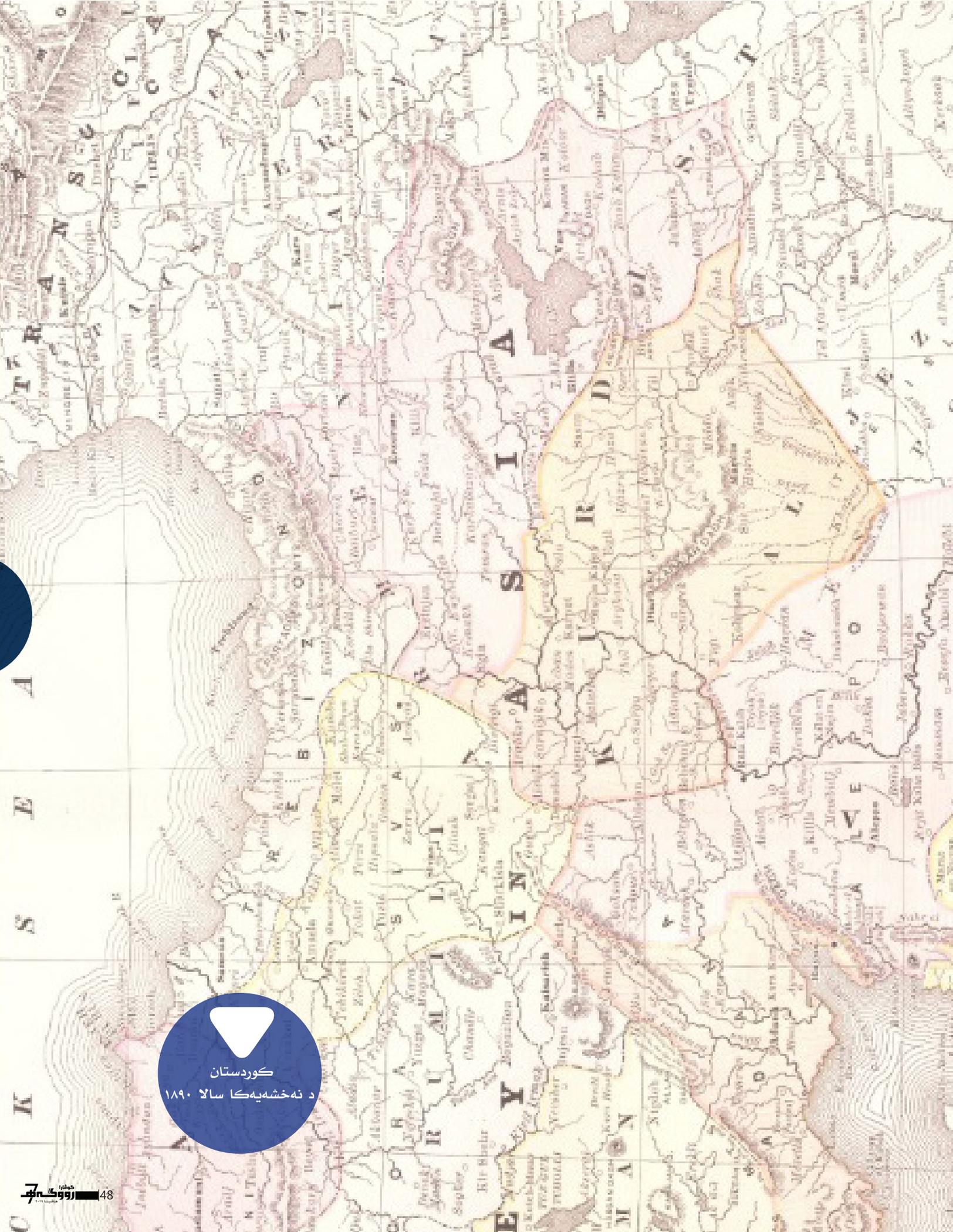
ئهلویا جهلهبی د سهیاحهتنامیدا بهحسنی فان سهنجهقان دگهت وهك كوردستان، ئهف چهنده ههقدزه دگهل فی قانوننامین ئوسمانی، بو زانین ئهف قانوننامه كهفتن ژ ئهلویا جهلهبی كو د مهسهلین جوگرافی، ئابوری و كارگریدا ناقی كوردستان كوتیه، ئه گهری فی چهندی دیارنینه ژ بهر كو پیشتر ئهف چهنده زور ناهیهته دیتن، لهورا ومركرتنا فان پیزانینا ژ ئهلویا جهلهبی ببنی زفرین ل بهلگهنامه و زانیاریین وی سهردهمی بهیهته كر دئ کارهکی سهقهت و نه راست و دروست بیت.

د دهفتهر (توجهاتا) سالین ۱۵۶۸-۱۵۷۴ ج یه کی ئیداری بناقی كوردستان ناهینه دیتن، ئهو جهین پیشتر وهك كوردستان هاتین توماركرن مینا (جهبهقچور، قولپ، میهران، گهنج، ئاگیل و حهزو) وهك به شهك ژ ویلایهتا دیاربه کرئ هاتبوو توماركرن، (شیروی) وهك به شهك ژ ویلایهتا وانئ هاتبوو توماركرن، عمادیه وهك پشهك ژ ویلایهتا دیاربه کر، چ ئامازه ب (جزیری، پالو، هیزان، ساسوون، زرقی و موکس) دفی دهفتهریدا نه هاتیبه كر، د شیاندایه بهیت كوتن كو جزیری و پالو د قانونناما هوما یوندا وهك دوو حوكمه تی سه ریخو هاتینه توماركرن، ههروهسا دفی دهفتهریدا (قولپ و عمادیه) وهك ئه یالهت بیت هاتین توماركرن، و یین دیتر ژی وهك لیوا، دهیته كوتن كو ئهف یه کی ئیداری یین وهك ئه یالهت هاتینه توماركرن تا رادهیه کی گرنکییا وان ژلایی ئیداریشه ژ یین لیوا پتر بوون، دفی دهفتهریدا حوكمهت و یورتلوک ئوجاق نه هاتینه بهحسکر.

«
ئهو سهنجهقین دبن حوكمی كوردستانی دهاتنه توماركرن تشته کی نه یی گریدا ی بوو ب رهوشا ناخویا سهنجهقی یان خه لکی نه ته وهیی یی وی سهنجهقی یان جوگرافیا سهنجهقی، بهلكو گریدا ی وی چهندی بو كو ئه وی ریقه برنا سهنجهقی دكر كا سهروکی عه شیرمه ته كا بهیژه یان نه.
 »

کوردستان
د نەخشەیه‌کا ساڵا ۱۸۹۰

د ناقبەرا سالیڼ ۱۵۷۸-۱۵۸۸ بگورەى وان فەدیتنین هاتین تومارکرن

گروپا ئەیالەتا کوردستان) واتە ھندەك سەنجەق جارەك دیتەر بن ریشەبرنا
بەگلەربەگن دياربەكرى وەك كوردستان ھاتبوون تومارکرن، دابەشكرنا
ویلايەتا دياربەكر ژلايى ئیداریشە بقی رەنگى ل خواری بوو:

تابلویەك جودا دەیتە دیتن، دابەشكرنا ویلايەتا دياربەكر ب دوو شیوەیان
وەك دوو گروپ ھاتییەكرن ئەوژى (گروپا ئەلویە دياربەكر و

دیاریبەكرى	ئەیالەتین كوردستانى
ئامەد (سەنجەقا پاشاى)	جەزیرە (بوتان)
روھا (پاشاى ببوو پشكەك ژ رەمقايى)	ئامیدی
ئەرغنى	ھیتوم و ناحیەیا تور (سەر ب جزیرى فە بوون)
دیرالرحبە (ببوو بەیلبەك)	خاچووك (سەر ب گەنجشە بوو)
كوركیل	ساسوون
سیشەرەك	پالو
مەراك	كەنج
(مووسل) نسیبىن	ئاكیل
خەریووت	زركى
كابور (خابور؟)	میهرائى
سئجار	حەزو
مەلازكرد	میر ناصرى زرقى
پەرتەك	Kulb
تەرجیل	(ھوزا بنى رەبیعە)
رەقتە (پاشاى ببوو بەگلەبەگیەكا سەربەخو)	ھوزا چەمشگەزك
عەتاق	سەغمان ژ ھوزا چەمشگەزك
چەبەقچوور (بینگول)	جەمماسە (ببوو پارچەك ژ رەمقايى)
حەسەن كیفا	سیرت

« ئەو یەكین ئیدارى
یین كوردستانى
ئەوین ژلايى
ئیداریقە سەر
ب ویلايەتا
دیاریبەكرشە دقش
دەفتەریدا وەك
ئەیالەت ھاتبوونە
تومارکرن،
ئەیالەت ژى
وەك یەكەییەكا
ئیدارى یا بچوكتەر ژ
سەنجەقنى) بوو. »

جەین ھاتبەنە تومارکرن د تابلویا سەریدا وەك جەین
بچووك یین ئاكنجیبوونى بوون یان ژى عەشیرەت
بوون، و دابەشكرن ئیدارى یین پاشتردا ھاتبوونە
باسكرن وەكى (مەسیون و ناحیا گور، خاچووك،
ھوزا بنى رەبیعە، عەشیرەتا طەى، كەلھا ھویتون)
وەك سەنجەقین ھوزان ھاتبوونە دیاریکرن.

ئەو یەكین ئیدارى یین كوردستانى ئەوین
ژلايى ئیداریشە سەر ب ویلايەتا دیاریبەكرشە دقش
دەفتەریدا وەك ئەیالەت ھاتبوونە تومارکرن، ئەیالەت
ژى وەك یەكەییەكا ئیدارى یا بچووكتر ژ سەنجەقنى)
بوو، چ نامازە وەك ئەیالەت ب (عمادییە ، ساسون،
قولپ و چەمشگەزەكى) نەھاتبوونكرن، گەلەك ژقان

کردستان } آسیای غربیده قسم اعظمی

ممالک عثمانیه ده و بر قسمی

ایرانه تابع بیوک بر مملکت اولوب، اکثریت

اوزره اهالیسی بولان کرد قومنک اسمیه تسمیه

اولمشدر. بو اسم تقسیمات ملکیه و سیاسیه داخل

اولیوب، وقتیه بزرده کردستان والیلی و شمدی

ایرانده کردستان ایاتی بو اسمله مسمی مملکتک

بتوتنی احاطه ایتدیکی کبی، کردلر دخی طاغنیق

وسائر اقوامله قاریشیق بولندقلرندن، کردستانک

حدودینی تمامیه تعیین ایتک مشکلدن. آنجق تقریبی

اوله رق دیه بیایرز که: کردستان ارومیه و وان

کوللرینک سواحلندن کرخه و دیاله نهرلرینک

منابعنه و دجله نیک مجراسنه دک متمد اولوب، غرب

شمالی به طوغری حدودی دجله نیک مجراسنی تعقیبله

قزاقی ترکیب ایدن قره صو مجراسنر و اورادن

شماله طوغری (اراس) حوضه سنی فرات و دجله

کردستان

د فهرهنگا

(قاموس الاعلام)

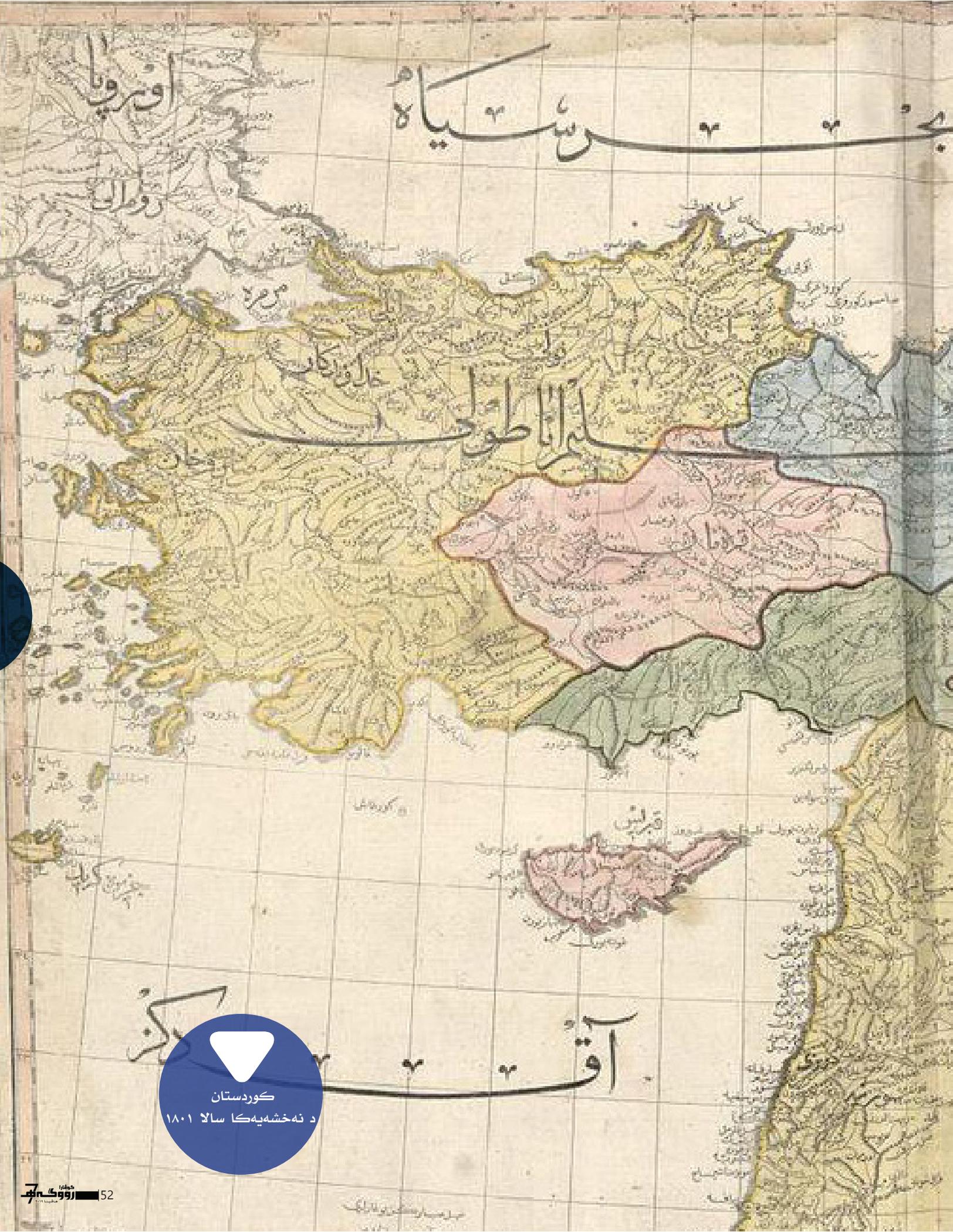
سال ۱۸۹۲

دولت علیتند اسیاطرفند اولی الامر

مقیاس

۱	۱۰	۱۰۰	۱۰۰۰
۱	۱۰	۱۰۰	۱۰۰۰
۱	۱۰	۱۰۰	۱۰۰۰
۱	۱۰	۱۰۰	۱۰۰۰
۱	۱۰	۱۰۰	۱۰۰۰

اوروپا

روم

خداقوچان

ایران

قزاق

افریقا

کوردستان

د نەخشە یەکە ساڵا ۱۸۰۱

دوو: ب کار نه هیانا په یقا کوردستان ژلایډ ئیداریقه د بهلگه نامین عوسمانیدا، ژ ئومهرایین کوردستان بو ئوجاق و سهنجهقان :

د دهفتهر تهوجیهاتین پشتی سالی ۱۵۷۸-۱۵۸۸ چ ئامازه ب نافی کوردستان نه هاتیهدان، بو نمونه د دهفتهر تهوجیهاتا ۱۵۹۳- ۱۵۹۵ ئهو سهنجهقین پیشتر ب کوردستان د هاتن بناقکر ب چ رنکان ئامازه ب کوردستان دقئ دهفتهریدا نه هاتیهکر، ههروه سا د دهفتهر تهوجیهاتا سهنجهقن یا سالا ۱۶۲۱-۱۶۴۲ خویا دبیت کود ئینانا نافی قان سهنجهقاندا ب چ شیومیان بهحسی کوردستان نه هاتیهکر، ئهو جهین پیشتر وهک ئوجاق سهنجهق ژلاین ئومهرایین کوردانقه دهاتنه بریقهبرن هاتبوونه ههژمارتن وهک پشکهک ژویلایهتین دیاربهکر، وان و بهغداد. دقئ دهفتهریدا ئهو سهنجهقین سهر ب ویلایهتا دیاربهکریشه و پیشتر گریدای کوردستان، پیزانین وان بشی رنکی بوون. ئهو حکومت یورتلوک ئوجاق سهنجهق یین نهیالهتا دیاربهکر ئهغه بوون. حکومت: «حهزو، جزیری، ئاکیل، تهرجیل، پالو، گهنج، قولپ» بوون، یورتلوک ئوجاق ژئ «قولپ، عهتاق، میهرانی و جهبهقچور» بوون. حکومت و یورتلوک ئوجاقین نهیالهتا وانئ ژئ بشی شیوهی بوون. حکومت: «بهدلیس، خیزان، مهحمودی و زرقی» بوون، یورتلوک ئوجاق ژئ «شیروی، موکس، ئهلباق» بوون، حکومت و یورتلوک ئوجاق یین بهغداد ژئ: «حکومت» عمادییه، «یورتلوک ئوجاق» جهماسه» بوون.

دناق دابهشکرنا ئیدارهیا دولهتا ئوسمانیدا، ئهو سهنجهقین ویلایهتا دیاربهکر کو ب نهیالهتا کوردستان دهاتنه نیاسین، یا پیکدهات ژهندهک سهنجهقین بچووک و جهین ناکنجی بوونئ یین بچووک، ژقئ ههتا سالا ۱۸۴۷ نافی کوردستان وهک یهکهپهکا ئیداری و ههتا سالا ژناقچوونا قئ یهکا ئیداری ل سالا ۱۸۲۷ پشتی سالا ۱۵۸۸ ههتا سالا پیک ئینانا نهیالهتا کوردستان ل سالا ۱۸۴۷ وهک یهکهپین ئیداری ب نافی کوردستان نهبوون.

د دهفتهرا ۱۵۷۸-۱۵۸۸ ئیدا لدور کوردستان یا سهرنج راکیش ئهو بوو هندهک سهنجهقین سهر ب ویلایهتا بهغدادقه هاتبوون تومارکرن وهک (کوردستان یان کوهستان) مینا (جهسان و بهدره، گهیلان، دمرتهنگ، درنه، گهرند، دههی بالا و (جهگولی-بهک). کوهستان دهفتهرکا چیاپی یه دکهقیته باکورئ روژهلاتئ کهرویی هورمز، کوهستان د زمانی فارسیدا راما نا وی جهی بلند یان چیاپی، ئهوا ئاماژی ب کوردستان ددهت دمربرینه ژ ناههراستا ئیرانی و روژهلاتئ چیاپی زاگروس و باکورئ وی، ئهغه سهنجهقه دکهقیته روژهلاتئ بهغداد و گهلهک نیزیکی بهغدادیه، ئهغه سهنجهقه سهر ب ویلایهتا بهغداد قه بوون ژلاین بهکین کوردان قه دهاتن بریقهبرن، لژیر حوکمی کوردستان یان کوهستان بوون. پیشتر ریکخستنا وان سهنجهقین کوردستانئ ئهوین خرابه و خالی ژلاین دولهتا ئوسمانی قه ب ریکا بهکلهر بهگئ ویلایهتا بهغدادیقه پشتی سالا ۱۵۶۴ چارهک دبتر هاتبوون تیمارکرن و کارهک لدور قئ یهکئ هاتبوو نهجامدان.

ل ریکهفتی ۲۳ گولان ۱۵۷۸ فهرمانهک بو بهکلهربهکی بهغدادئ هاتبوو فریکرن تیدا هاتبوو (ئهو جهین نیزیکی ولاتئ کوردستانئ نیزدی رابوونیه ب کوهستان) میرئ باجوان دلاومر بهگی، هیشیه ریکارو کریارین پیدئ لهمهبرقان بهینه ومرگرتن ژبهرکو کاری ریکریئ و زورداریئ لقی دهفتهرا جوگرافیا کوردستانئ بهر ب زیههبوونئ قهیه، یا پیدئ دقیت بهیت نهجامدان. ئهغه کوردستانا هاتیه باسکر ئهو کوردستانه ئهوا دکهقیته دناق ئیرانی دا! ئهو دهفتهرا ل سالی ۱۵۷۸-۱۵۸۸ هاتیه تومارکرن و تیدا ئامازه ب کوردستان هاتیه کرن دووماهی دهفتهرا سهنجهق بوو.

د بهلکهپین دی یین دولهتا ئوسمانیدا نافی کوردستان دهیته دبتن، ئهغه زاراقئ کوردستان ئهقی هاتیه بکارئینان وهک عورفهکی بوو که هدر ژ کهقندا کهفتبوو سهر زمانی لهوا هاتی یه بکارئینان، پشتی پیکئینانا ویلایهتا وانئ ل سالا ۱۵۴۸ سهنجهق و یورتلوک ئوجاق و حکومت بیکو نافی کوردستانئ پیقه بهیتن دهاتنه تومارکرن، ئهو کوردستانا ل چهرخین (۱۶ و ۱۷) د بهلگه و کارین ئیداریدا ئامازه پی هاتیه کرن بتنی دمربرینهکه ژ وان سهنجهقین ژلاین سهروک عهشیرهتانقه دهاتنه بریقهبرن، ژلاین ئیداری و جوگرافیه زاراقئ کوردستان چ پیکه و راما نا خوه نهبوو.

«
ئهو کوردستانا ل چهرخین (۱۶ و ۱۷) د بهلگه و کارین ئیداریدا
ئامازه پی هاتیه کرن بتنی دمربرینهکه ژ وان سهنجهقین
ژلاین سهروک عهشیرهتانقه دهاتنه بریقهبرن، ژلاین ئیداری
و جوگرافیه زاراقئ کوردستان چ پیکه و راما نا خوه نهبوو!
»

KURDISTAN كوردستان

KIRDISTAN

- لیستا ژیدمران :

taođu'daki Yeri (Ortaçağlardan Osmanlı Hakimiyetine Kadar)", Birinci Ortadoğu Semineri (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), 29-31 Mayıs 2003 Elazığ, Bildiriler, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi yay., Elazığ: 2004.

- _____; Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihi Arka Plan ve XIX-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti<), Genişletilmiş ve Geliştirilmiş İkinci Baskı, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul, 2010.
- Halaçoğlu, Yusuf; "Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme", Belleten, LX/227 (1996), Ankara.
- Kılıç, Orhan; "İlk idari Uygulamalar Bağlamında II. Murad Devrinde Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı ve Teşkilatı", Sultan II. Murad ve Dönemi, Editör: İsmail Yaşayanlar, Osmangazi Belediyesi yay., Bursa, 2015, s. 231-254.
- _____; "Klasik Dönem Osmanlı İdari Sisteminde Hükümet Sancakları: Hakkâri Hükümeti Örneği", XIV. Türk Tarih Kongresi 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler, II/1, TTK yay., Ankara, 2005.
- _____; "Kürdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtevası Üzerine
- oBazı Tespitler", Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildiriler 09-10 Ocak 2014/Ankara, C. 1, Editör: Orhan Kılıç, oTTK yay., Ankara, 2014, s. 167-212.
- _____; "Ocaklı Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdari Tatb ile attaki Yeri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Science), 11/1 (Ocak-2001), Elazığ, s. 257-274.
- _____; XVI. veXVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648), Ankara, 1997.

di Kitaplığı No: 1969.

-ŞEREF HAN, Şeref nâm e (Kürt Tarihi), Arapçadan çeviren: Mehmet Emin Bozarslan, 3. Baskı, İstanbul, 1990.

5- Araştırma/İnceleme Eserler

-Akgündüz, Ahmet; Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri. 3. Kitap Yalnız Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri, Fey Vakfı Yayınları: 1, İstanbul, 1991.

-; Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 4. Kitap Kanuni

Devri Kanunnâmeleri, /. Kısım Merkezi ve Umumi Kanunnâmeler, İstanbul, 1992.460

- Bay kara, Tuncer; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İcleraj Taksimatı, Ankara, 1988.<1
- Biçer, Bekir; "Selçuklular ve Kürtler", Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildiriler 09-10 Ocak 2014/Ankara, C. 1, Editör: Orhan Kılıç, TTK yay., Ankara, 2014
- Erşahin, Seyfettin; "Akkoyunlu-Kürt İlişkileri", Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildiriler 09-10 Ocak 2014/Ankara, C. 1, Editör: Orhan Kılıç, TTK yay Ankara, 2014, s. 101-124.
- Gördük, Yunus Emre; "Eğil Emirliği'nin Kısa Tarihçesi ve Eğil Emirlerine Ait Şecere Metninin Tercümesi", OTAM, 35/ Bahar 2014, s. 89-120.
- Göyünc, Nejat; "Diyar'oeleir Beylerbeyliği'nin İlk İdarî Taksimatı", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, XXIII/23, İstanbul, Mart 1969.
- _____; XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, TTK yay., Ankara, 1991.
- Gül, Muammer; "Tarihi ve Coğrafi Bakış Açısından Kürdistan Kavramının Or-

1- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı-İSTANBUL (BOA)

Mü hinime Defterleri (MD)

No: 6, 34, 52. 73, 149.

Divan Hümeyun Rum ve Nişim Kalemi Defterleri

A. RSK d. No: 1551, A. NŞT d. 1140, 1141.

Kâmil Kepeci Tasnifi (KK)No: 262, 266

Mâliyeden Müdevver Defterler (MAD) No: 563

2- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA) No: E. 12323, D. 5246, D. 9772

3- Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

-Emecen, Feridun-İlhan Şahin "Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957- 958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri", Belgeler, XIX/23 (1998), Ankara: TTK yay., 1999, s. 53-121.

-998 Numaralı Muhösebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bela- ve 'Arab ve ZiiT-Kâdiyye Defteri (937/1530) i, (Yayma Hazırlayanlar: Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 39, Ankara, 1998.

4- Kaynak Eserler

-İBN-İ KEMAL, Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter, Yayma Hazırlayan: Şerafettin Turan, İkinci Baskı, TTK yay., Ankara, 1991.

-NASIR-I HÜSREV, Sefer nâm e, Çeviren: Abdülvahab Terzi, MEB yay. İstanbul, 1994,

-AŞIK PAŞAZADE, Tevârih-i Âl-i Osman, Hazırlayanlar: Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul, 2007.

-Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyidd'm Efen-